

підтверджують, що українці, як і інші народи світу, знали і використовували обидві форми. З доби раннього феодалізму чітко простежується конфліктний дуалізм між громадською та приватною власністю, який був характерною рисою всіх типів селянських общин. Коректніше, напевно, говорити про різні темпи й масштаби процесу переходу від громадського до приватного землеволодіння. За цими показниками українські та західнобілоруські землі, що перебували під протекторатом Речі Посполитої, значно випереджали центральноросійські губернії, але, в свою чергу, суттєво відставали від західноєвропейських провінцій.

Відомо, що найзручніше дискутувати з опонентами, які відсутні. На терені протиставлення подвірного землеволодіння общинному авторка веде заочну дискусію з російськими дослідниками, але з ким конкретно — невідомо. Цікаво простежити, хто саме створив і поширює “стереотип щодо української громади як копії російської общини”. У недавні радянські часи так само безадресно критикували буржуазних націоналістів. Чи варто наступати на ті самі граблі?

Окремою дискусійною темою може стати твердження М. Гримич про те, що народна юридична термінологія не знала слова “оренда”. Варто ще раз перевірити категоричну тезу, згідно з якою громадське землеволодіння в Україні не передбачало переділів землі і кругової поруки. У протилежному нас переконали спеціальна праця В. Ф. Інкіна під назвою “Общинные переделы земли и подворно-дедичный принцип владения в Галичине в

XVII-XVIII в.” (Тезисы докладов и сообщений XV сессии Межреспубликанского симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. — М., 1974. — Вып. 2), яка, очевидно, не потрапила до рук авторки.

Деякі дрібні зауваження стосуються списку використаних джерел та літератури. Не завжди зрозуміло, чому одні автори віднесені до першої групи, а інші — до другої. Трапляються помилки в оформленні вихідних даних окремих видань. Прикро вражає, що в змісті книги, поданому на початку, не представлені сторінки окремих підрозділів. Це значно утруднює роботу з текстом.

Висловлені зауваження і побажання аж ніяк не применшують важливого наукового значення рецензованої праці. Наявність у ній дискусійних місць також слід вважати її здобутком, бо, як відомо, у суперечках народжується істина.

Треба привітати авторку із завершенням складного, багатопланового, цілком оригінального дослідження, яке заповнює значну прогалину у вітчизняній етнології та правничій історії. В українське суспільствознавство введено великий масив нових матеріалів і фактів, яким дано глибоку фахову оцінку. М. Гримич успішно продовжила вітчизняну традицію комплексного вивчення звичаєво-правових та економічних підвалів народного життя, обірвану у 30-і роки ХХ ст., й відкрила новий перспективний напрямок сучасних етнологічних студій.

Київ

Руслана МАНЬКОВСЬКА

Кравченко Н. М., Чиговська Л. Г., Неліна Т. В. Фастівщина: сторінки історії. Від давнини до 20-х рр. ХХ ст. — Фастів, 2004. — 256 с.

Краєзнавство в незалежній Україні отримало новий могутній поштовх. Зріс потяг ши-

ЛІТОПИС РІДНОГО КРАЮ

рокого загалу до історичної минувшини своєї країни, культури і традицій малої батьківщини.

Одним із перспективних напрямів у діяльності краєзнавців є підготовка багатотомного енциклопедичного видання “Історія міст і сіл України”, ініціатором створення якого є Всеукраїнська спілка краєзнавців. З 1990 р.

її очолює відомий вчений і громадський діяч, подвижник збереження історико-культурної спадщини, академік НАН України, Герой України П. Т. Тронько. Це видання має творитися із залученням нових архівних та документальних джерел, науково-краєзнавчих розробок. У його руслі останнім часом з'явилося багато історико-краєзнавчих досліджень про українські міста й села, які суттєво доповнюють і розширюють попередні публікації з даної проблематики. В цьому ряду помітною подією стала поява 2004 року книги Н. М. Кравченко, Л. Г. Чиговської та Т. В. Неліної "Фастівщина: сторінки історії. Від давнини до 20-х рр. XX століття", що вийшла за сприяння Фастівської міської ради.

Показово, що авторами даного проекту стали співробітники відносно молодого музейного закладу — Фастівського державного краєзнавчого музею на Київщині, який створений 1990 року, але вже гучно заявив про себе дослідницькою, пошуковою, виставковою, видавничою діяльністю. Зокрема, музей уже видав 21 число солідного науково-інформаційного бюлетеня "Прес-музей", у якому друкуються відомі в Україні археологи, історики, архітектори, краєзнавці, етнографи. У видавничому доробку музею також збірники матеріалів двох наукових конференцій "Семен Палій та Фастівщина в історії України" й "Етнокультурні процеси у Середньому Подніпров'ї за матеріалами археологічних досліджень"; випуск "Археологічної карти Київської області", присвячений Фастівському району; посібник для загальноосвітніх шкіл і ВНЗ "Співець душі народної" (про Кирила Стеценка); збірка художніх творів відомих місцевих літераторів "Фастівщина літературна". Всі наукові видання Фастівського музею підготовлені у співпраці з відомими науковими закладами — інститутами археології, історії, мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Національним педуніверситетом ім. М. Драгоманова та ін.

Високий фаховий та професійний рівень авторів нової виданої Музеєм книги "Фастівщина: сторінки історії" позитивно позначився на науковому змісті видання. Слід зазначити, що Н. М. Кравченко — відомий археолог, кандидат історичних наук, заслужений працівник освіти, багаторічний керівник археоло-

гічної експедиції на Фастівщині, стояла біля витоків Фастівського музейного осередку. Понад 30 років віддала музейній справі Л. Г. Чиговська — кандидат історичних наук, член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Ініціатором створення Музею у Фастові була Т. В. Неліна — директор музею, головний редактор періодичного науково-інформаційного бюлетеня "Прес-музей", енергійний і талановитий музейний менеджер. Саме вона є організатором такої потужної видавничої діяльності музею.

Вказана праця розкриває історичні події, що відбувалися на фастівській землі з найдавніших часів до 20-х рр. XX ст.: перші поселення, про які розповідають археологічні знахідки, заснування Фастова, походження назви міста, розвиток краю в середньовічну добу та козацькі часи, у складі Російської імперії, перші драматичні десятиліття XX ст. Висвітлюються сторінки місцевої історії, пов'язані з видатними постатями України — Богданом Хмельницьким, Семеном Палієм, Тарасом Шевченком, Миколою Бенардосом та ін.

Для написання роботи залучались фонди польських, російських, українських архівів. Використані матеріали вперше вводяться до наукового обігу, серед них світлини із Центрального державного архіву кіно-фото-фонодокументів України, документи з фондів київських архівів, Фастівського державного краєзнавчого музею, приватних колекцій. Автори також використали широкий пласт наукової літератури, зокрема праці відомих істориків М. Грушевського, Д. Дорошенка, В. Антоновича, В. Винниченка, М. Брайтчевського, В. Смоля, П. Толочка та ін., фундаментальну працю "Історія міст і сіл Української РСР. Київська область".

У рецензованій книзі подається багатий фактичний матеріал з історії Фастівщини. Важливо відзначити, що автори активно користуються сучасними підходами й оцінками історичних подій. Це стосується, зокрема, теми етногенезу слов'ян, походження назви і самого Фастова, козацького періоду на Фастівщині, декабристського руху, подій національно-демократичної революції 1917—1920 рр.

Виклад матеріалу подається за проблемно-хронологічним принципом, включаючи вступ, шість розділів, список використаної лі-

тератури і архівних джерел. Велика заслуга авторів у тому, що вони, розкриваючи історію Фастівщини в контексті історії України, виявили і аргументовано представили особливості розвитку краю, пов'язані з географічним розташуванням, історією заселення території, історичними подіями різних періодів, що відбувалися на Київщині.

Слід зазначити, що книга підготовлена як навчальний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів і є вдалим навчально-методичним матеріалом для вивчення історії краю серед молоді.

Праця підготовлена на високому професійному рівні, користуватиметься увагою науковців, краєзнавців, викладачів, учителів, студентів та учнів, стане пізнавальною для широкого загалу читачів. Книга є документально-обґрунтованим історико-краєзнавчим дослідженням, у якому вдало поєдналися науковий виклад історичних проблем і дохідлива форма подачі матеріалу. Враховуючи, що автори мають на меті дослідити історію Фастівщини до сучасності, поява другої частини книги є об'єктивною необхідністю. На неї з нетерпінням чекають науковці і краєзнавчий загал.

НОВЕ ВИДАННЯ З ЕТНОГРАФІЇ КРИМУ

Валентина БЕЗДРАБКО

Мусаєва У. К. Подвижники крымской этнографии, 1921–1941: историографические очерки / Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. Под ред. и вступ. ст. А. А. Непомнящего. Серия “Биобиблиография кримведения”. Вып. 2. — Симферополь, 2004. — 214 с.

2004 року під редакцією відомого вченого, доктора історичних наук, професора Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського А. Непомнящого розпочала шлях до читача серія “Биобиблиография кримведения”. Наразі світ побачили два її випуски, авторами яких стали учні проф. А. Непомнящого — молоді науковці В. Бобков і У. Мусаєва. Праці А. Непомнящого та його учнів увиразнюють з-поміж інших не тільки біобібліографічний інтерес, захоплення просопографією, історіографією, краєзнавством, але й повагу до історичного факту, високий професіоналізм у пошуках, аналізі й подачі джерельної інформації читачеві, некон'юнктурність, самостійність у судженнях. У цьому ще раз переконуєшся, знайомлячись із серією “Биобиблиография кримведения”.

Серія відкривається вступною статтею А. Непомнящого, яка дає уявлення про сучасну історіографічну ситуацію, що склалася

довкола біобібліографічних досліджень інтелектуального ландшафту провінції (с. 7–14). Послугуючись знахідками зарубіжної історичної науки, зокрема санкт-петербурзької, омської історіографічних шкіл, науковець переконливо пояснює значення подібних студій для розвитку загальної історії, краєзнавства (с. 7–11). Основне призначення серії, за визначенням А. Непомнящого, полягає, виходячи з історичного досвіду, у з'ясуванні можливостей перетворення окремих груп учених на справжнє наукове співтовариство, у зібранні біографій осіб “другого і навіть третього плану, які ніколи не ввійдуть у крупні переліки” (до словників, енциклопедій — В. Б.), але без яких неможливе бачення і розуміння “групового портрета суспільства, що складається з окремих індивідуальностей” (с. 9).

Жанр біографій, як засвідчує практика від Светонія і до спеціалізованих електронних “біографічних” архівів, допускає багато стилів. У ньому можна віднайти, образно кажучи, і широкі, завершені повнометражні полотна, і лише ескізи до майбутніх замальовок. Та незважаючи на його різноплановість, неоднорідну глибину аналізу взаємовпливів колективного й індивідуального, особливостей функціонування особи в соціокультурному, ін-